

Туга

Антон Чехов

Кому повім печаль мою?..

Вечірні сутінки. Лапатий, мокрий сніг ліниво кружляв коло тільки що засвічених ліхтарів і топким, м'яким шаром лягає на дахи, кінські спіши, плечі, шапки. Візник Іона Потапов увесь білий, як привид. Він зігнувся, як тільки можна зігнутися живому тілу, сидить на козлах і не ворухнеться. Якби впала на нього ціла кучугура, то й тоді він, здається, не вважав би за потрібне струшувати з себе сніг... Його конячина теж біла й нерухома... Своєю нерухомістю, незграбними формами та патикоподібними рівними ногами вона навіть зблизька схожа на копійчаного коника-пряника. Вона, напевне, поринула в роздуми. Кого відірвали від плуга, від звичних сірих картин і кинули сюди, в цей вир, повний страховинних огнів, невгамовного гуркоту і людей, що кудись біжать, тому не можна не думати...

Іона і його конячина не рухаються з місця вже давно. Виїхали вони з двору ще до обіду, а почину все нема й нема. Та ось на місто спадає вечірня мла. Блідість ліхтарних вогнів поступається своїм місцем живим барвам, і вулична метушня стає гомінкішою.

— Візник, на Виборзьку! — чує Іона.— Візник!

Іона здригається і крізь вії, обліплені снігом, бачить військового в шинелі з капюшоном.

— На Виборзьку! — повторює військовий.— Та ти спиш, чи що? На Виборзьку!

На знак згоди Іона смикає віжки, від чого з конячої спини та з його плечей густо сиплються шари снігу... Військовий сідає в сани. Візник цмокає губами, витягає, як лебідь, шию, підводиться, і більше за звичкою, ніж з потреби, махає батогом. Конячина теж витягає шию, згинає свої патикоподібні ноги й нерішуче рушає з місця...

— Куди преш, очмано? — на першому ж кроці чує Іона вигуки з темної маси, що рухається туди й сюди.— Куди чорти несуть? Праворуч держи!

— Ти їздити не вмієш! Праворуч держи! — сердиться військовий.

Лається кучер з —карети, злобно дивиться і струшує сніг з рукава прохожий, що перебігав дорогу і нашттовхнувся плечем на морду конячини. Іона совається на козлах, як на голках, тикає на всі боки ліктями і водить очима, як очманілий, немов не розуміє, де він і чого він тут.

— От які негідники! — кепкує військовий.— Тільки думки в них, як би наїхати на тебе або під коня потрапити. Це вони змовились.

Іона оглядається на їздця і ворухить губами... Хоче він, як видно, щось сказати, але з горла не виходить нічого, крім сопіння.

— Що? — питає військовий.

Іона кривить усмішкою рот, напружує своє горло і хрипить:

— А в мене, пане, тес... син на цьому тижні помер.

— Гм!.. Від чого ж він помер?

Іона повертається всім тулубом до їздця і каже:

— А хто ж його знає! Мабуть, від гарячки... Три дні лежав у лікарні й помер...
Божа воля.

— Звертай, диявол! — лунає в темряві.— Повилазило тобі, чи що, старий собако? Дивись очима!

— Поганяй, поганяй...— каже їздець...— Отак ми й до завтра не доїдемо. Піджени-но!

Візник знову витягає шию, підводиться і з важкою грацією змахує батоном. Кілька разів по тому оглядається він на їздця, але той заплющив очі і, як видно, не має охоти слухати. Висадивши його на Виборзькій, Іона спиняється коло трактиру, згинається на козлах і знову ані ворухнеться... Мокрий сніг знову робить білим його і конячину. Минає година, друга...

По тротуару, гучно стукаючи калошами і лаючись, проходить троє молодих людей: два з них високі і тонкі, третій малий і горбатий.

— Візник, до Поліцейського мосту! — кричить деренкучим голосом горбань.— Трьох... два гривеники!

Іона смикає віжками і цмокає. Два гривеники ціпа не вигідна, та йому не до ціни... Чи карбованець, чи п'ятак,— йому тепер однаково, аби тільки хто найняв... Юнаки, штовхаючи один одного і лихословлячи, підходять до саней і всі троє зразу лізуть на сидіння. Починають вирішувати питання: кому двом сидіти, а кому третьому стояти? По довгій сварці, вередуванню і докорах вирішують, що стояти повинен горбань, як найменший.

— Ну, поганяй! — деренчить горбань, стаючи на своє місце й дихаючи в потилицю Іоні.— Смали! Ну, та й шапка ж у тебе, братику! Гіршої в усьому Петербурзі не знайти...

— Ги-и... ги-и...— регоче Іона.— Яка є...

— Ну, ти, яка є, поганяй! Отак ти всю дорогу їхатимеш? Га? А по шиї?..

— Голова тріщить...— каже один з довгих.— Вчора у Дукмасових ми вдвох з Ваською чотири пляшки коньяку випили.

— Не розумію, навіщо брехати? — сердиться другий довгий.— Бреше, як худобина.

— Побий мене бог, правда...

— Це така ж правда, як те, що воша кашляє.

— Ги-и! — усміхається Іона.— Ве-селі пани!

— Тьху, щоб тебе чорти!..— обурюється горбань.— Поїдеш ти, стара холеро, чи ні? Хіба так їздять? Стьобни-но її батоном! Но, чорт! Но! Краще її!

Іона відчуває за своєю спиною, як крутиться тіло й тремтить голос у горбаня. Він чує звернену до нього лайку, бачить людей, і почуття самотності починає поволі одлягати йому від грудей. Горбань лається доти, поки не давиться химерною, шестиповерховою лайкою і не заходиться кашлем. Довгі починають говорити про якусь Надію Петрівну. Іона оглядається на них. Діждавшись короткої паузи, він оглядається ще раз і бурмоче:

— А в мене на цьому тижні... теє... син помер!

— Всі помремо...— зітхає горбань і витирає після кашлю губи.— Ну, поганяй, поганяй! Панове, я зовсім не можу далі так їхати! Коли він нас доведе?

— А ти його легенько підохоть... по шії!

— Стара холеро, чуєш? Адже шию наб'ю!.. З вашим братом церемонитись, то пішки ходитимеш!.. Ти чуєш, Змію Гориничу? Чи тобі плювати на наші слова?

І Іона більше чує, ніж почуває, звуки потиличника.

— Ги-и...— сміється він.— Веселі пани... дай боже здоров'я!

— Візник, ти жонатий? — питає довгий.

— Я б то? Ги-и... ве-селі пани! Тепереньки в мене одна жінка — сира земля... Хи-хо-хо... Могила тобто!.. Син от помер, а я живу... Дивна річ, смерть не в ті двері потрапила... Замість того щоб до мене йти, вона до сина...

І Іона обертається, щоб розказати, як умер його син, але тут горбань легко зітхає і заявляє, що, слава богу, вони нарешті приїхали. Діставши два гривеники, Іона довго дивиться вслід гульцям, що зникають у темному під'їзді. Знову він самотній, і знову настає для нього тиша... Притихла ненадовго туга виникає знову і розпирає груди ще з більшою силою. Очі Іони тривожно й страдницьки перебігають по юрбах, що рухаються по обидва боки вулиці: чи не знайдеться серед цих тисяч людей хоч одного, який вислухав би його? Але юрби біжать, не помічаючи ні його, ні туги... Туга величезна, безмежна. Якби лопнули груди Іони і вилилася з них туга, то вона б, здається, весь світ залила, а проте її не видно. Вона зуміла вміститись у таку мізерну шкаралупу, що її не побачиш вдень із свічкою...

Іона бачить двірника з пакунком і вирішує заговорити з ним.

— Чоловіче, котра тепер година буде? — питає він.

— Десята... Чого ж став тут? Проїжджай!

Іона від'їжджає на кілька кроків, згинається і впадає в тугу... Вдаватися до людей він вважає вже марною річчю. Але не минає й п'яти хвилин, як він випростується, стріпує головою, немов від гострого болю, і смикає віжки... Йому несила.

"Додому,— думає він.— Додому!"

І конячина, наче зрозумівши його думку, починає бігти підтюпцем. Години через півтори Іона сидить уже коло великої брудної печі. На печі, на долівці, на лавах хропуть люди. В повітрі "спіраль" і задуха... Іона дивиться на тих, що сплять, чухається і шкодує, що так рано вернувся додому...

"І на овес не виїздив,— думає він.— Через те воно й туга. Людина, що знає своє діло... що і сама сита, і кінь ситий, завжди спокійна..."

В одному кутку підводиться молодий візник, сонно крекче і тягнеться до відра з водою.

— Пити захотів? — питає Іона.

— Авжеж, пити!

— Так... На здоров'я... А в мене, брат, син помер... Чув? На цьому тижні, в лікарні... Історія!

Іона дивиться, який ефект справили його слова, але не бачить нічого. Молодий укритися з головою і вже спить. Старий зітхає й чухається... Як молодому хотілось пити, так йому хочеться говорити. Скоро минає тиждень, як номер його син, а він ще до пуття не говорив ні з ким... Треба поговорити до ладу, не хапаючись... Треба розказати, як захворів син, як він мучився, що говорив перед смертю, як умер... Треба описати похорон та поїздку до лікарні по одяг покійника... На селі залишилася дочка Онися... І про неї треба поговорити. Та мало хіба про що він може тепер поговорити? Слухач повинен охкати, зітхати, додавати жалю... А з жінками говорити ще краще. Ті хоч і дурні, але ревуть від двох слів.

"Піти до коня подивитися,— думає Іона.— Спати завжди встигнеш... Аякже, виспишся..."

Він одягається і йде до стайні, де стоїть його кінь. Думає він про овес, про сіно, про погоду... Про сина, коли сам, думати він не може... Поговорити з ким-небудь про нього можна, але самому думати й малювати собі його образ нестерпно моторошно...

— Жуєш? — питає Іона свого коня, побачивши його блискучі очі.— Ну, жуй, жуй... Коли на овес не виїздили, сіно їсти будемо... Еге ж... Старий я вже став їздити... Сипові б їздити, а не мені... То справжній візник був... Жити б тільки...

Іона мовчить якийсь час і каже далі:

— Отаке-то, брат, кобилочко... Нема Кузьми Іонича... Богу душу віддав... Взяв і помер марно... Теперечки, скажімо, в тебе є лошатко, і ти тому лошаткові рідна мати... І раптом, скажімо, те саме лошатко богу душу віддало... Адже жаль?

Конячина жує, слухає і дихає на руки своєму хазяїнові...

Іона захоплюється і розповідає їй усе...